

Prvé hniezdenie labute spevavej (*Cygnus cygnus*) na Slovensku

First breeding of the Whooper Swan (Cygnus cygnus) in Slovakia

Marian MOJŽIŠ & Dušan KERESTÚR

Slovenská ornitologická spoločnosť/BirdLife Slovensko, Zelinárska 4, 821 08 Bratislava; e-mail: m.mojzis76@gmail.com

Abstract. *The first breeding of the Whooper Swan (Cygnus cygnus) in Slovakia was documented in 2019 on the water reservoir Glabušovce (southern Slovakia). The nest was located in the cattail (Typha sp.). Minimum four eggs were laid and two chicks hatched. This breeding in Ipel' river catchment may be the result of the increase of European population as well the species bred in the neighbouring Ipoly – Völgye Special protection area, where this species start to breed in 2005 and already two pairs bred in 2018.*

Key words: Whooper Swan, *Cygnus cygnus*, first breeding, Slovakia

Úvod

Labuť spevavá (*Cygnus cygnus*) hniezdi na plytkých vodných plochách s bohatou vyvinutou vegetáciou v boreálnej zóne Eurázie, od Islandu po východnú Sibir (Šťastný & Hudec 2016). Preferuje najmä prirodzené biotopy (jazerá malej rozlohy, rašeliniská, pobrežné vody), ale napr. v Litve, Lotyšsku, Bielorusku, Poľsku a Nemecku hniezdi často na umelo vytvorených rybníkoch a menších vodných nádržkách (Boiko et al. 2014). V Európe sa hlavné oblasti hniezdenia nachádzajú na Islande, v Škandinávii, v Pobaltí a v európskej časti Ruska (Birdlife International 2019). Mimo nich hniezdi v menších počtoch tiež v Írsku, Veľkej Británii (Škótsko), Francúzsku, Nemecku a v Poľsku. Hniezdenie je známe aj z Belgicka, Holandska, Dánska, Maďarska, Bieloruska a z Ukrajiny (Birdlife International 2015, Reeber 2015, Dudzik 2017). Do začiatku 20. storočia (Boiko et al. 2014) početnosť druhu značne poklesla vplyvom prenasledovania človekom. Nárast populácie v Európe začal od druhej polovice

20. storočia a v súčasnosti je populačný trend druhu silne rastúci a rozširuje sa aj jeho hniezdny areál (Reeber 2015). Veľkosť európskej populácie je odhadovaná na 25 300 – 32 800 hniezdnych párov (BirdLife International 2015). Z okolitých krajín hniezdi už 120 – 130 párov v Poľsku (Stawarczyk et al. 2017). Z Ukrajiny je uvádzané hniezdenie 1 páru (Gaschak 2005, Dudzik 2017). V Maďarsku (v údolí Ipľa) zahniezdil druh v roku 2005 (Selmeczi Kovács 2005) a v Českej republike (Chropyňský rybník, okres Kroměříž) v roku 2017 (Šírek 2018). V Rakúsku ešte hniezdenie nebolo zaznamenané (Zuna-Kratky in verb.). Na území Slovenska sa objavuje každoročne v malých počtoch najmä v zimnom období a počas migračných pohybov (Krištín 1995, 2002). Hniezdenie druhu na Slovensku bolo očakávané v súvislosti s hniezdením v maďarskej pohraničnej oblasti Ipľa, avšak prvé hniezdenie u nás bolo zaznamenané až v roku 2019. Jeho priebeh je predmetom tohto príspevku. Labuť spevavá je tak v poradí 228. hniezdiacim druhom vtáka na Slovensku.

Výskyty labute spevavej v regióne Poiplia do roku 2018

V území spadajúcom do povodia Ipľa bol druh prvýkrát pozorovaný 28. 3. 1992 (výzorom imm. jedinec) pri Lučenci (Mojžiš in Krištín 1995). Následne do roku 2007 bola labuť spevavá v predmetnej oblasti zaznamenaná len vzácné. Frekvencia pozorovaní narastá od roku 2008 a väčšina ich pochádza zo strednej a dolnej časti Chráneného vtáčieho územia Poiplie (najmä z okresu Veľký Krtíš) a z priľahlej oblasti, čo možno dať do súvisu s blízkym maďarským hniezdiskom. Počet labutí spevavých registrovaných na jedno pozorovanie bol 1 až 7 jedincov. Záznam letiaceho krídla 9 ex. z 19. 2. 1994 pri Veľkej nad Ipľom je po revízii autorom pozorovania preklasifikovaný na neistý (Mojžiš in Krištín 1995). Najviac pozorovaní pochádza z predjarného a jarného obdobia (február až máj) – hlavne však z marca, čo pravdepodobne súvisí aj so záletmi vtákov hniezdiacich na maďarskej strane Ipľa. Počas zvyšnej časti roka sú pozorovania sporadické. Labute spevavé boli zastihnuté v týchto typoch biotopov ($n = 36$ záznamov): mokraď/močiar (36 %), otvorená záplavová voda/zaplavené poľné depresie (33 %), polia bez vody (11 %), vodná nádrž/čistička odpadových vôd (8 %), bývalé štrkovisko (3 %). Zvyšné kategórie predstavuje pozorovate-

lom neuvedený typ biotopu (6 %) a jedinec na prelete (3 %). Jednotlivé páry s teritoriálnymi prejavmi boli v rámci uvedenej oblasti zaznamenané nasledovne: 1 pár, VN Glabušovce, 9. 5. 2008 (P. Kaňuch, P. Košta, J. Šalát) a 11. 5. 2008 (F. Bednár, D. Kerestúr, M. Mojžiš); 1 pár, mokraď medzi Kiarovom a Vrbovkou, 1., 8. a 30. 4. 2017 (D. Kerestúr); 1 pár, mokraď medzi Kiarovom a Vrbovkou, 10., 20. a 30. 4. 2018 (D. Kerestúr, M. Mojžiš).

Charakteristika hniezdnej lokality a opis hniezdenia z roku 2019

Vodná nádrž (ďalej VN) Glabušovce (14,4 ha, obr. 1) sa nachádza na juhu stredného Slovenska (Banskobystrický kraj) v katastrálnom území obce Glabušovce (48.157581 N, 19.450294 E, okres Veľký Krtíš, orografický celok Ipel'ská kotlina, 170 m n. m., kvadrát DFS 7882). Je situovaná v plytkej doline Glabušovského potoka a vzdušnou čiarou je vzdialená 3,5 km od toku Ipľa. Hĺbka vody v nádrži dosahuje cca. 2 m (A. Híves, Správa povodia horného Ipľa, in verb.). Litorálna vegetácia – pálka úzkolistá (*Typha angustifolia*), p. širokolistá (*Typha latifolia*) a trst' obyčajná (*Phragmites australis*) – je vyvinutá najmä v severnej, severozápadnej až západnej časti nádrže. Jej brehy lemuje úzky, miestami prerušovaný porast drevín, najmä vrb

Obr. 1. Vodná nádrž Glabušovce – hniezdna lokalita *Cygnus cygnus* s jej lokalizáciou v rámci Slovenska, 6. 8. 2019 (foto: M. Mojžiš).

Fig. 1. Water reservoir Glabušovce – breeding site of the Whooper Swan *C. cygnus* and its position within Slovakia, August 6, 2019 (photo by M. Mojžiš).

Obr. 2. Samica na hniezde v poraste *Typha* sp., 25. 4. 2019 (Foto: M. Mojžiš).
Fig. 2: Female at the nest in *Typha* sp. growth, April 25, 2019 (Photo by M. Mojžiš).

(*Salix* spp.) a krovín – vrbá, hloh (*Crataegus* sp.) a slivka trnková (*Prunus spinosa*). V okolí je poľnohospodársky využívaná pôda, menšie lesné celky, mozaikovo rozmiestnené línie a skupiny drevín a krovín, intravilán obce Glabušovce a západne vedľa lokality vedie cesta č. 2611. Nádrž je evidovaná ako chovný kaprový rybník. Nie je využívaná na športový rybolov ani na rekreačné účely.

Prvýkrát boli labute spevavé pozorované na VN Glabušovce 9. a 11. 5. 2008 (viď vyššie). Vtedy sa tu zdržiaval 1 pár s teritoriálnymi prejavmi. V nasledujúcich rokoch nebol druh pri ornitologickom monitoringu lokality zaznamenaný. Dňa 4. 3. 2019 tu bol registrovaný dospelý pár labutí spevavých (na lokalite sa zdržiavali už 2. 3. 2019, P. Nociar, <http://aves.vtaky.sk>) a bolo pozorované teritoriálne správanie sa samca voči 3 labutiam veľkým (*Cygnus olor*). Dňa 28. 3. bol na vodnej hladine videný ešte celý pár, ale 3. 4. už len samec (ďalej M). Hniezdo sa podarilo lokalizovať v severozápadnej časti nádrže 5. 4. Bolo umiestnené v otvorenejšej časti litorálneho porastu pálky (*Typha* sp.) a nenápadne sa správajúca samica (ďalej F) sa zdržiavala v jeho blízkosti. Znášku nebolo vidieť, avšak je možné že F po zaregistrovaní pozorovateľov

(autori a M. Zámečník) znášku v predstihu prikryla vodnými rastlinami. Pri odchode pozorovateľov z lokality sa ku hniezdu ihneď vrátila. Takéto správanie sa F opisuje z maďarského hniezdiska v údolí Ipľa aj Selmeczi Kovács (2010). Pri ďalších kontrolách 17. a 25. 4. (obr. 2) F pevne sedela na hniezde a M sa zdržiaval v jeho blízkom okolí. Znášku sa podarilo zahliadnuť 6. 5. pri krátkej kontrole z kopca nad hniezdnou lokalitou – jeden z páru odpočíval na hladine pri hniezde, druhý stál na hniezde a čistil sa, v hniezde boli viditeľné minimálne 2 vajcia. Dňa 17. 5. pár vodil v blízkosti hniezda 2 niekoľkodňové mláďatá. Pár s mláďatami bol pozorovaný aj v termínoch 27. 5., 11. 6. (obr. 3) a 2. 7. (v tento deň bola naposledy zastihnutá celá rodina spoločne). Pri návšteve lokality 15. 7. boli pozorované len 2 mladé vtáky spolu v blízkosti hniezda, dospelé vtáky neboli videné. Naopak, 31. 7. sa rodičovský pár presúval pri západnom brehu nádrže, ale mladé vtáky neboli pozorované. Naposledy boli zastihnuté 2 plne operené, ešte nelietajúce mláďatá 6. 8. v okolí hniezda, dospelé vtáky neboli zaregistrované. Dňa 30. 8. navštívil hniezdnú lokalitu maďarský ornitológ Selmeczi Kovács Á. a zistil len prítomnosť 1 dospelého jedinca v blízkosti

Obr. 3. Hniezdny pár s 2 mláďatami, 11. 6. 2019 (Foto: M. Mojžiš).
Fig. 3. Breeding pair with two chicks, June 11, 2019 (Photo by M. Mojžiš).

hniezda. Na hniezde bolo 1 neoplozené vajce a ďalšie bolo vo vode pri hniezde. Celková znáška teda pôvodne obsahovala minimálne 4 vajcia. Dospelý jedinec bol naposledy vidieť pri západnom brehu nádrže 18. 9. Labute spevavé tu už potom zastihnuté neboli. Dňa 18. 11. bola nádrž už sčasti vypustená.

Počas hniezdenia a vodenia mláďat sa rodičovský pár a neskôr aj potomstvo správali veľmi nenápadne a zdržiavali sa zväčša v okolí hniezda. Pri niektorých návštevách neboli vôbec zaznamenané, pričom hniezdna lokalita bola kontrolovaná v pravidelných 1 – 3 týždňových intervaloch. Labute veľké v roku 2019 na lokalite nehniezdili (1 pár tu vyhniezdil v roku 2016 a 1 pár v roku 2018). V priebehu marca sa na nádrži zdržiavali 3 ad. a naposledy boli 2 ad. pozorované 3. 4., neskôr už labute veľké neboli na lokalite registrované. Zaujímavým je pozorovanie 1 mladej labute spevavej 24. 9. na Levických rybníkoch (T. Jauschová, <http://www.birding.sk>). Ohľadne termínu výskytu a tohoročnej situácie hniezdných párov na lokalitách nachádzajúcich sa bližšie ku Slovensku, t. j. v Maďarsku (nehniezdiace páry, <http://birding.hu/>) a Česku (neúspešne hniezdiaci pár, https://birds.cz/avif/obs_new.php) je otázne, či

nemohlo ísť práve o jedného z dvoch mladých vtákov z hniezdnej lokality pri Glabušovciach – vzdušnou čiarou 62,5 km (merané v Google Earth Pro) východným smerom od Levických rybníkov.

Zahniezdenie labute spevavej na juhu stredného Slovenska súvisí pravdepodobne s nárastom početnosti európskej populácie ako aj s hniezdením druhu v blízkej oblasti na maďarskej strane Ipľa, v Chránenom vtáčom území Ipoly – Völgye, kde druh hniezdi od roku 2005 a v roku 2018 tam hniezdili už 2 páry (Selmeczi Kovács 2019). Hniezdna lokalita na Slovensku (VN Glabušovce) je vzdušnou čiarou vzdialená od najbližšieho maďarského hniezdiska v údolí Ipľa (labute spevavé tam hniezdili v roku 2018) 24,5 km (merané v Google Earth Pro) smerom na východo – severovýchod. V roku 2019 na maďarskej strane Ipľa labute spevavé nezahniezdili kvôli zlým hydrologickým podmienkam (vodný deficit) na hniezdných lokalitách (Selmeczi Kovács 2019). Jeden z nehniezdiacich párov bol 23. 4. (I. Gajdács) a 25. 4. (D. Kerestúr, M. Mojžiš) pozorovaný na mokradi pri Tešmáku (2,7 ha) a v priebehu apríla niekoľkokrát aj na poliach medzi Tešmákom a Šahami (I. Gajdács). Selmeczi Kovács (2019), sa na

základe posúdenia vzoru žltej a čiernej farby na zobákoch dospelých vtákov z fotodokumentácie domnieva, že pár labutí spevavých, ktorý hniezdil na VN Glabušovce v roku 2019 je „starý“ pár, ktorý hniezdil v údolí Ipľa v Maďarsku medzi rokmi 2005 – 2018.

Pod'akovanie

Patrí Selmeczi Kovács Á. za konzultácie o situácii na maďarských hniezdiskách, B. Jarčuškovi za vyhotovenie vlozenej mapky, A. Krištínovi za preklad abstraktu a popiskov ku obrázkom do anglického jazyka, D. Horalovi za informácie o druhu z Ukrajiny (od M. Franchuka) a z Rakúska (od T. Zuna-Kratkeho). Na tomto mieste uvádzame aj zoznam pozorovateľov (okrem tých, ktorý už boli uvedení pri jednotlivých pozorovaniach v texte vyššie), ktorých dáta (z databáz aves.vtaky.sk a birding.sk) boli využité pri zhodnotení výskytov labute spevavej v regióne Poipľia do roku 2018: T. Karlík, A. Krištín, I. Kubicová, S. Nuhličková, J. Svetlík, Selmeczi Kovács Á., V. Šumichrast a R. Václav. Prvé hniezdenie labute spevavej na Slovensku bolo zaznamenané v rámci realizácie aktivít projektu LIFE15 NAT/SK/000861 „Obnova mokradí a ochrana vtákov v Chránených vtáčích územiach Poipľie, Horná Orava a Senianske rybníky na Slovensku“.

Literatúra

BIRDLIFE INTERNATIONAL 2015: European Red List of Birds. — Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

BIRDLIFE INTERNATIONAL 2019: Species factsheet: *Cygnus cygnus*. <http://www.birdlife.org>. Navštívené 31. 12. 2019.

BOIKO D., KAMPE-PERSSON H. & MORKŪNAS J. 2014: Breeding Whooper Swans *Cygnus cygnus* in the Baltic states, 1973–2013: result of a re-colonisation. — *Wildfowl* 64: 207–216.

DUDZIK K. 2017. Łabędź krzykliwy. Monografie przyrodnicze. — Wyd. Klubu Przyrodników, Świebodzin.

GASCHAK P. S. 2005: About breeding of Whooper Swan in the Chernobyl zone of Ukraine. — *Berkut* 14 (2): 269–270.

KRIŠTÍN A. 1995: K výskytu a ekológii labute spevavej (*Cygnus cygnus*) na Slovensku. — *Tichodroma* 8: 169–174.

KRIŠTÍN A. 2002: Labuť spevavá (*Cygnus cygnus*) — Pp.: 109–110. In: DANKO Š., DAROLOVÁ A. & KRIŠTÍN A. (eds.): Rozšírenie vtákov na Slovensku. Veda, Bratislava.

REEBER S. 2015: Wildfowl of Europe, Asia and North America. — Christopher Helm, London.

SELMECZI KOVÁCS Á. 2005: Újra fészkel Magyarországon az énekes hattyú. — *Madártávlat* 12 (4): 10.

SELMECZI KOVÁCS Á. 2010: Az énekes hattyú (*Cygnus cygnus*) fészkelése Magyarországon. — *Madártávlat* 17(3): 13–15.

SELMECZI KOVÁCS Á. 2019: Status of the Whooper Swan (*Cygnus cygnus* Linnaeus, 1758) in Hungary (2004 – 2019) in relation to the expansion of the species within Europe. — *Aquila* 126: 17–24.

STAWARCZYK T., COFTA T., KAJZER Z., LONTKOWSKI J. & SIKORA A. 2017. Rzadkie ptaki Polski. — Studio B&W Wojciech Janecki, Sosnowiec.

ŠÍREK J. 2018: První hnízdění labutě zpěvné (*Cygnus cygnus*) v České republice. — *Sylvia* 54: 63–68.

ŠŤASTNÝ K. & HUDEC K. (eds.) 2016: Fauna ČR. Ptáci 1. — Academia, Praha.

Došlo: 6. 1. 2020

Prijaté: 21. 1. 2020

Online: 24. 1. 2020